

УДК 343.13

ПОНЯТТЯ ВІДСТРОЧКИ ВИКОНАННЯ ВИРОКУ

Чернієнко А.О., аспірант
Національна академія прокуратури України

У статті проаналізовані наукові праці та норми законодавства, що стосуються поняття відстрочки виконання вироку. Визначені основні ознаки й запропоноване власне розуміння цього інституту кримінального процесуального права.

Ключові слова: кримінальний процес, виконання судових рішень, відстрочка виконання вироку, поняття.

В статье проанализированы научные работы и нормы законодательства, которые относятся к понятию отсрочки исполнения приговора. Установлены основные элементы и предложено собственное понимание понятия данного правового института.

Ключевые слова: кримінальний процес, исполненіе судебных решений, отсрочка исполненія приговора, понятие.

Chernienko A.A. POSTPONEMENT OF EXECUTION OF VERDICT

The article analyzes the scientific work and the rules of law that apply to postponement of execution of a court judgment. Installed its basic elements, and offered his own understanding of the notion of this institute criminal procedural law.

Key words: criminal process, enforcement of court decisions, postponement of execution of verdict, notion.

Постановка проблеми. В умовах постійного реформування та гуманізації кримінального процесуального законодавства України з'являється низка правових інститутів. Вони навантажують процесуальне законодавство особливими порядками застосування кожного з них і потребують великої уваги щодо реалізації їх у практичному житті.

Одним із таких інститутів вітчизняного кримінального процесуального права є «відстрочка виконання вироку», що закріплено в ст. 536 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України). Однак, незважаючи на те, що цей правовий інститут має свою спрямованість на гуманізацію кримінального правосуддя, за часів свого існування у правовій системі поняття відстрочки виконання вироку на законодавчому рівні не було запропоновано. Водночас безперечним залишається те, що належне застосування цього інституту відбуватиметься в разі правильного розкриття його теоретичних основ, серед яких первинне і провідне місце посідає поняття.

Стан дослідження. Інститут відстрочки виконання вироку певною мірою опрацьовувався Ю.М. Белозеровим, В.М. Бібіло, Г.І. Волковим, Е.Ф. Куцовой, Р.В. Літвіновим, В.Т. Маляренком, Є.А. Матвієнком, В.В. Ніколюком, І.Д. Перловим, В.І. Пінчуком, І.Я. Фойницьким, М.І. Царєвим, В.І. Швецовим та ін. Проте дослідження вищевказаних науковців відбувались здебільшого в ті часи, коли відстрочка виконання вироку мала інше законодавче закріплення.

Метою статті є розкриття поняття відстрочки виконання вироку.

Виклад основного матеріалу. Перш ніж перейти до дослідження поняття відстрочки виконання вироку, необхідно визначитись із тим, що саме включає в себе термін «поняття». У свою чергу, це надасть змогу комплексно підійти до предмета дослідження.

На нашу думку, вивчаючи поняття відстрочки виконання вироку необхідно зосередитися на її особливих ознаках, які допоможуть зро-

зуміти справжню правову сутність цього інституту й виокремити його серед інших [1, с. 83; 2, с. 143]. На основі цього, керуючись наведеними положенням, по-перше, проаналізуємо наявні наукові праці, у яких досліджується відстрочка виконання вироку, по-друге, звернемо увагу на ті, у яких авторами визначено її поняття, по-третє, запропонуємо власне розуміння цього правового інституту.

Так, аналіз наукового матеріалу, який стосується відстрочки виконання вироку, дає змогу умовно поділити його на три групи. Зокрема, до першої групи варто зарахувати праці науковців, які, досліджуючи відстрочку виконання вироку, не зазначають її поняття, акцентуючи свою увагу на правовому становленні цього інституту й підставах його застосування. Другу групу становлять роботи науковців, які у своїх дослідженнях пропонують поняття цього правового інституту. До третьої групи належать нормативно-правові акти, присвячені відстрочці виконання вироку.

Отже, говорячи про наукові роботи авторів, які зараховані до першої групи, потрібно зазначити І.Я. Фойницького [3, с. 546–547], котрий не дає чіткого поняття відстрочки виконання вироку. Проте ним зазначається, що відстрочення вироку за певних обставин є бажаним і необхідним явищем.

Не містить визначення відстрочки виконання вироку й праця Г.І. Волкова «Как ведутся уголовные дела», який, досліджуючи цей правовий інститут, обмежився зазначенням підстав його застосування [4, с. 121–127].

Курс лекцій Е.Ф. Куцовой «Исполнение приговора» містить положення, що стосуються відстрочки виконання вироку. Авторка акцентує увагу виключно на підставах застосування цього інституту, не визначаючи при цьому його поняття [5, с. 15]. Те саме й спостерігається в роботі І.Д. Перлова, який у своїй праці «Исполнение приговора в советском уголовном процессе» [6, с. 57] приділяє увагу виключно підставам застосування відстрочки.

Р.В. Літвінов у своїй праці «Рассмотрение судом вопросов, возникающих в процессе исполнения приговоров» [7, с. 9–100] ґрунтовно досліджує розвиток законодавства та правове становлення інституту відстрочки виконання вироку, поняття якого автором не запропоновано також.

Вивчення В.І. Швецовим [8, с. 22] цього правового інституту зводиться до поверхового зображення тих обставин, що є підставами для його застосування, його поняття також не зазначено.

В умовах сьогодення досліджує інститут відстрочки виконання вироку Е.В. Шевченко [9, с. 230–234]. У своїй статті, яка присвячена порядку та умовам застосування цього правового інституту, автор наголошує на тому, що необхідно звернути увагу на визначення поняття відстрочки виконання вироку. На його думку, це дасть змогу вирішити деякі проблемні питання щодо реалізації цього інституту. Проте, незважаючи на це наголошення, автором не досліджено й не запропоновано поняття відстрочки виконання вироку.

З вищевикладеного вбачається, що дослідження авторами інституту відстрочки виконання вироку зосереджується виключно на його правовому розвитку, підставах, порядку та умовах застосування, минаючи при цьому дослідження його поняття, що ставить під сумнів правильність розуміння авторами предмета їх дослідження.

Розглядаючи наукові праці другої групи вчених, які визначають поняття досліджуваного нами правового інституту, варто відмітити, що у своїй роботі М.І. Царєв визначає відстрочку, як «відкладення на певний термін приведення вироку у виконання» [10, с. 18–21].

Аналогічним за змістом є поняття відстрочки виконання вироку, яке пропонує нам Є.А. Матвієнко. У своїй праці «Приговор суда и его исполнение» під відстрочкою виконання вироку він розуміє тимчасове відкладення приведення вироку до виконання [11, с. 56–57]. Автором також зазначено, що цей інститут є винятком із загальної правила, а тому його застосування має базуватись виключно на підставах, прямо передбачених у законі.

Нічим не відрізняється за своєю суттю визначення цього правового інституту, запропоновано В.О. Бібіло. У праці «Уголовное судопроизводство по исполнению приговора» дається визначення поняття відстрочки, під яким вона розуміє відкладення виконання вироку на певний строк [12, с. 71].

Такі вчені, як В.В. Николук і Ю.М. Белозеров, критично аналізують поняття відстрочки виконання вироку деяких учених, а також пропонують свою модель поняття цього правового інституту. Вони визначають відстрочку виконання вироку як відкладення початку виконання вироку через неможливість або нецільність його виконання на законних підставах і на строк, установлений судом [13, с. 36].

В умовах незалежності нашої держави, а також повернення цього правового інституту до КПК України окремої уваги поняттю відстрочки виконання вироку в науковому світі не приділялось. Винятком є положення, що міститься в науково-практичному коментарі Є.М. Бла-

жівського, Ю.М. Грошевого, Ю.М. Дьоміна до ст. 536 КПК України, які дають роз'яснення поняттю відстрочки виконання вироку й визначають її як відкладення у випадках, передбачених законом, початку виконання вироку на певний строк [14, с. 447]. Зазначене тлумачення дає зрозуміти той факт, що в умовах сьогодення дослідження поняття відстрочки за своєю суттю зводиться до копіювання радянських моделей понятійного апарату.

Для об'єктивного та комплексного аналізу цього правового інституту потрібно звернутися до третьої групи, тобто до законодавства, де закріплено інститут відстрочки виконання вироку.

Зазначимо, Кримінальний кодекс України 1960 р. [15], Кримінально-процесуальний кодекс України 1960 р. [16], які вже втратили чинність, містили положення щодо відстрочки виконання вироку, поняття якої на законодавчому рівні визначено не було. На сьогодні виключно КПК України регулюється інститут відстрочки, поняття якого законодавцем також не визначено. Це говорить про ігнорування законодавцем протягом 50 років поняття відстрочки виконання вироку.

З вищевказаного стає зрозумілим, що на законодавчому рівні поняття відстрочки не розкривається вже багато років. Лише деякі автори у своїх працях приділяють свою увагу цьому поняттю, тому зосередимось саме на них.

Отже, з урахуванням зазначених понять відстрочки виконання вироку, які ми розглядали за різними критеріями, видається, що вони здебільшого мають тотожні тлумачення і правильно характеризують зміст цього правового інституту. Це дає змогу виділити основні риси, про які зазначають автори у своєму розумінні поняття відстрочки.

Першою ознакою, яку використовують у своїх працях досліджувані нами науковці, є відкладення початку виконання вироку. Справді, ця ознака чітко розкриває особливість відстрочки, оскільки відтермінує властивість вироку суду, який при набранні законної сили є обов'язковим для виконання не пізніше як через три дні з дня набрання законної сили (ст. 535 КПК України). Крім того, ще однією властивістю законного вироку є зобов'язання засудженої особи відбувати призначене їй вироком покарання, відшкодувати заподіяні їй діями збитки, виконати рішення суду й з інших питань, що її стосуються [17, с. 47], виконання яких також відкладається при реалізації відстрочки виконання вироку.

Проте ця ознака потребує уточнення, яке полягає в чіткому зазначенні виду вироку, виконання якого може бути відкладене. Відповідно до ст. 373 КПК України, судом ухвалюються обвинувальний або виправдувальний вироки. Виправдувальним вироком особа звільняється від статусу обвинуваченої, а також призначення покарання, оскільки вважається такою, що не вчинила кримінальне правопорушення. А тому мова йде виключно про обвинувальний вирок, про що необхідно зазначити у визначенні поняття відстрочки.

Ще однією ознакою, про яку відзначають досліджувані нами вчені, є неможливість або нецільність виконання вироку суду. Це пов'язано з тим, що виникають випадки, коли негайне

виконання вироку за певних обставин є недоцільним і неможливим. Тому законодавець, керуючись гуманними міркуваннями, передбачив можливість тимчасового відкладення звернення вироку до виконання [13, с. 35]. Мова йде про ті підстави, з якими закон пов'язує можливість застосування цього правового інституту. Ця ознака також розкриває особливу природу відстрочки виконання вироку. Проте необхідно звернути уваги на деякі моменти, без яких ця властивість матиме поверховий формат і які ускладнять її застосування у практичному житті.

По-перше, перед тим як говорити про відстрочення вироку в разі неможливості або недоцільності його виконання, потрібно пам'ятати, що така можливість матиме місце лише за наявності відповідної передумови, зазначеної в ст. 536 КПК України. Аналіз цієї статті дає чітко зрозуміти позицію законодавця, зокрема той факт, що відстрочка може бути застосована виключно до тих вироків, якими осіб засуджено до виправних робіт, арешту, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців, позбавлення волі (ч. 1 ст. 536 КПК України).

Тобто, якщо засудженій особі призначене одне з вищевказаних покарань і виникають відповідні обставини, лише в тому випадку може бути застосована відстрочка. Однак при цьому потрібно звернути увагу на ч. 2 ст. 536 КПК України, яка містить винятки з цього правила та відповідно до якої відстрочка виконання вироку не допускається щодо осіб, засуджених за тяжкі й особливо тяжкі злочини незалежно від строку покарання. Це свідчить про те, що до особи, яка вчинила тяжкий та особливо тяжкий злочин, незалежно від строку покарання, а також за наявності підстав, із якими закон пов'язує можливість застосування відстрочки, не може бути застосований цей правовий інститут. Винятки з цього правила містяться в п. 2 ч. 2 ст. 536 КПК України, де зазначено, що відстрочення вироку може бути застосовано до вагітної засудженої або за наявності в неї малолітньої дитини, якщо особу засуджено за злочин, що не є особливо тяжким. Тобто, засудженим вагітним жінкам або тим, що мають неповнолітніх дітей закон надає переваги й тому навіть у разі вчинення ними тяжкого злочину до них може бути застосована відстрочка виконання вироку.

По-друге, після наявності зазначених передумов необхідно встановити наявність тих обставин, із якими закон пов'язує можливість відстрочення виконання вироку. Відповідно до ст. 536 КПК України, до таких обставин належать: тяжка хвороба засудженого, яка перешкоджає відбуванню покарання; вагітність засудженої або за наявності у неї малолітньої дитини; якщо негайне відбування покарання може потягти за собою винятково тяжкі наслідки для засудженого або його сім'ї через особливі обставини (пожежа, стихійне лихо, тяжка хвороба або смерть єдиного працездатного члена сім'ї тощо). Вони забезпечують основоположні права кожного засудженого й дають змогу ліквідувати обставини, що унеможливають негайне виконання вироку, адже в ст. 28 Конституції України зазначено: «Ніхто не може бути підданий катуванню, жорсткому, нелюдському або такому, що принижує його гідність,

поводженню чи покаранню» [18].

Тому для правильного формулювання поняття відстрочки виконання вироку, а також його практичного застосування така ознака, як неможливість або недоцільність виконання вироку, потребує уточнення та урахування тих передумов і підстав, які зазначені в ст. 536 КПК України.

Іншою ознакою, яку виділяють науковці у своїх поняттях цього правового інституту, є те, що відкладення початку виконання вироку застосовується на строк, установлений судом. Мова йде про те, що суд, керуючись положеннями ст. 536 КПК України, з урахуванням підстав установлює той проміжок часу, протягом якого до особи не будуть застосовані обмеження або позбавлення відповідно до обвинувального вироку. На нашу думку, цей елемент відстрочки виконання вироку визначений хибно, оскільки потребує більш чіткої деталізації. Справді, цей термін визначає суд, проте необхідно пам'ятати, що первинною є норма закону, яку він використовує і яка формує можливий часовий діапазон відкладення початку виконання вироку. Тому вважаємо, що ця ознака повинна виражатися саме як відкладення початку виконання вироку на строк, передбачений законом.

Крім того, ця властивість відображена в ст. 536 КПК України, у якій тимчасовий характер відстрочки передбачає зазначення чіткого строку. Так, у випадку тяжкої хвороби засудженого, яка перешкоджає відбуванню покарання, відстрочка виконання вироку може бути застосована до його видужання. Якщо ж засуджена особа є вагітною або за наявності в неї малолітньої дитини, то виконання вироку може бути відстрочено на час вагітності або досягнення дитиною трьох років. Якщо негайне відбування покарання може потягти за собою винятково тяжкі наслідки для засудженого або його сім'ї через особливі обставини (пожежа, стихійне лихо, тяжка хвороба або смерть єдиного працездатного члена сім'ї тощо) – на строк, установлений судом, але не більше ніж один рік із дня набрання вироком законної сили (п. 3 ч. 1 ст. 536 КПК України). Зазначене означає, що після закінчення строку відстрочки вирок в обов'язковому порядку приводиться до виконання.

Безумовно, наведені вище ознаки з урахуванням наших уточнень і корегувань правильно розкривають зміст відстрочки виконання вироку. Проте, на нашу думку, вони не є вичерпними, а тому повною мірою не розкривають сутності й особливості відстрочки виконання вироку, що, у свою чергу, унеможлиблює вдосконалення цього інституту в законодавстві.

Мова йде про те, що під час реалізації відстрочки виконання вироку виникає питання щодо того, хто має право ініціювати відкладення початку приведення вироку до виконання. Жоден із вищевказаних авторів не дослідив цей елемент механізму відстрочки, для з'ясування якого необхідно звернутися до норм кримінального процесуального законодавства. Розділ VIII «Виконання судових рішень», де відображено досліджуваний нами правовий інститут, містить порядок вирішення питань, пов'язаних із виконанням вироку. Відповідно до ч. 1 ст. 539 КПК Украї-

ни, питання, які виникають під час і після виконання вироку, вирішуються судом за клопотанням (поданням) прокурора, засудженого, його захисника, законного представника, органу або установи виконання покарань, а також інших осіб, установ або органів у випадках, установлених законом. Тобто, ця норма стосується виключно тих питань, які виникають під час і після виконання вироку, а тому викликає сумніви можливість її застосування до відстрочки, яка за своєю правовою природою відкладає початок виконання вироку. Проте ч. 1 ст. 537 КПК України, що регулює питання, які вирішуються судом під час виконання вироків, містить і відстрочку виконання вироку. Усе це свідчить про наявність суттєвих суперечностей між нормами КПК України щодо цього правового інституту та потребу в окремому науковому дослідженні.

Висновки. Аналіз вищевикладеного дає змогу стверджувати, що поняття відстрочки виконання вироку має формальний характер. Більше того, ученими, котрі подавали своє розуміння цього інституту, не враховані важливі елементи зазначених ознак, що у своїй сукупності не розкривають справжньої сутності поняття відстрочки виконання вироку. Унаслідок цього нами пропонується власне визначення цього інституту, **а саме: відстрочка виконання вироку – це відкладення початку виконання обвинувального вироку, що набрав чинності, на підставах та у строк, визначених кримінально-процесуальним законодавством, за ініціативою засудженого або суб'єкта, який уповноважений і/або має право охороняти права, свободи й законні інтереси останнього.**

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кант И. Логика / И. Кант. – Петроград, 1915. – 147 с.
2. Гегель Г.В.Ф. Энциклопедия философских наук / Г.В.Ф. Гегель. – М., 1974. – Т. 1. – 1974. – 452 с.
3. Курс уголовного судопроизводства / под ред. А.В. Смирнова. – СПб. : Альфа, 1996. – Т. 1. – 1996. – 607 с.

4. Волков Г.И. Как ведутся уголовные дела / Г.И. Волков. – Х. : Юрид. изд-во НКЮ УССР, 1925. – 127 с.
5. Куцова Э.Ф. Исполнение приговора : [лекция] / Э.Ф. Куцова. – М., 1960. – 49 с.
6. Перлов И.Д. Исполнение приговора в советском уголовном процессе / И.Д. Перлов. – М., 1963. – 227 с.
7. Литвинов Р.В. Рассмотрение судом вопросов исполнения приговоров / Р.В. Литвинов. – Воронеж, 1964. – 119 с.
8. Швецов В.И. Исполнение приговора в советском уголовном процессе : [учебное пособие] / В.И. Швецов. – М., 1982 г. – 51 с.
9. Шевченко Е.В. Порядок и условия отсрочки исполнения приговора по уголовному процессуальному кодексу Украины / Е.В. Шевченко // «Legea si Viata» (Республика Молдова). – 2014. – № 3-3. – С. 230–234.
10. Пинчук В.И. Вопросы уголовного права и процесса при исполнении приговора : [учебно-практическое пособие] / В.И. Пинчук, М.И. Царёв. – М. : Науч.-исследовательский и ред.-издат. отдел, 1966. – 70 с.
11. Матвиенко Е.А. Приговор суда и его исполнение / Е.А. Матвиенко. – Минск : Высшая школа, 1968. – 180 с.
12. Матвиенко Е.А. Уголовное судопроизводство по исполнению приговора / Е.А. Матвиенко, В.Н. Бибило. – Минск : Изд-во БГУ, 1982. – 206 с.
13. Белозеров Ю.Н. Исполнение приговора в советском уголовном процессе / Ю.Н. Белозеров, В.В. Николок. – М., 1984. – 67 с.
14. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / [С.М. Блажівський, Ю.М. Грошевой, Ю.М. Дьомін та ін.] ; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова – Х. : Право, 2012. – Т. 2. – 2012. – 664 с.
15. Кримінальний кодекс України від 28 грудня 1960 року № 2001-05 (втратив чинність на підставі набрання чинності Кримінального кодексу України від 05 квітня 2001 року № 2341-III) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2001-05>.
16. Кримінально-процесуальний кодекс України від 28 грудня 1960 року № 1001-05 (втратив чинність на підставі набрання чинності Кримінального процесуального кодексу від 13 квітня 2012 року № 4651-VI) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1001-05>.
17. Маляренко В.Т. Коментар до глави 33 «Виконання вироку, ухвали і постанови суду» Кримінально-процесуального кодексу України / В.Т. Маляренко. – С. 43–73.
18. Конституція України від 28 липня 1996 року № 254к/96-ВР // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254k/96вр>.